

Campanar de Sant Pere de El Pinós – 01/02/2004

Tocs manuals de les campanes

Les campanes signe de comunitat

Les campanes són molt més que un instrument musical o una màquina sonora per cridar a missa: marquen el temps de la comunitat, indiquen les joies i els dolors, acompanyen al llarg del dia, de la setmana, de l'any i de la vida.

En la societat tradicional es varen inventar molt complicats tocs, per transmetre missatges relacionats amb el temps, l'espai, la composició social o la protecció de la comunitat. Molts d'aquests tocs es basaven en repics, molt ràpids, de dos o més campanes. Sovint utilitzaven totes les campanes del campanar, i per tant totes les notes de l'instrument, però el distint ritme indicava un missatge o un altre. No hi ha formes comuns de tocs, encara que els significats varien poc d'un lloc a altre. Les campanes, com a llengua local, empraven uns ritmes locals que sols la gent del mateix poble coneixia i interpretava. En la Comunitat Valenciana, per diversos motius, entre els quals cal destacar la desaparició de campaners professionals, els tocs van anar limitant-se a voltejar les campanes, costum molt espectacular però poc expressiva.

En el Campanar de Sant Pere de El Pinós es troben tres campanes, que poden voltejar o repicar d'acord amb una instal·lació obsoleta, que permet molt poques possibilitats, que no permet interpretar tocs tradicionals de manera automàtica i que dificulta, en gran mesura, els tocs manuals. No obstant tractarem de mostrar les possibilitats sonores i comunicatives de l'instrument posat al servei de la comunitat.

El campanar de Sant Pere de El Pinós i les seues campanes

Sant Pere de El Pinós compta només amb tres campanes, que foren construïdes entre 1939 i 1958, ja que les anteriors desaparegueren en la Guerra Civil. La campana xicoteta o de Sant Pere és la menor, amb 34 cm de diàmetre i 22 quilos de pes. Fou construïda en 1958 per Roses d'Atzeneta d'Albaida. Probablement s'utilitzaria per als tocs diaris o d'actes menors i no entraria a formar part dels tocs de les altres, degut a la diferència tant de nota com de volum sonora.

La campana mitjana o de la Mare de Déu del Remei fou fabricada pels Germans Roses de Silla en 1940. Mesura 70 cm de diàmetre i fa uns 198 quilos de pes. Es tracta d'un altra branca de la família que en 1939 va construir una foneria de

campanes a Silla, junt a l'estació del tren, per poder traslladar-les millor als pobles que havien perdut les seues en la guerra. La fàbrica, que durà fins als 60, construí 2 o 3.000 campanes, la majoria en els dos o tres primers anys de la seua existència.

La campana major, Maria de les Misericòrdies, més coneguda com Josepa, fou fosa en 1939, *Año de la Victoria*, per Enrique Costa o Costas, fonedor de Yecla, probablement descendent d'una altra saga dels Roses, instal·lada en aquella ciutat des de 1780. La campana mesura 98 cm de diàmetre i pesa uns 544 quilos. També aquesta, com les altres fàbriques de campanes, deixà de produir als anys 60.

Hi ha també unes matraques de fusta, de fabricació recent, i fora d'us.

Restauració de les campanes de Sant Pere

Les campanes han sigut reparades fa poc de temps, però conserven un conjunt de mecanismes i accessoris obsolets. Els antics jous de fusta, que diem "truges" foren substituïts per altres de ferro, de la marca Roses (com indica en el capçal) i per motors continus de la mateixa marca. El que siguen els motors continus significa que les campanes no més poden rodar sempre a la mateixa velocitat i en el mateix sentit, sense poder modificar-ho. Les truges de ferro rebaixen els eixos de manera que la campana roda amb menor desplaçament, disminuint així la potència sonora. No obstant la truja té un major recorregut, que va obligar foradar el mamperlat o mur baix de la campana, per què aquesta poguera pegar la volta completa. Els electromalls, per a repicar des de fora, són més actuals.

Caldria pensar un projecte ambiciós de restauració, que augmentara les campanes a quatre (amb una intermitja entre la xicoteta i la mitjana), que recuperara les truges de fusta, per millorar la seguretat i la sonoritat del conjunt, i que es dotara de motors d'impulsos, que reproduïxen els tocs històrics i no impedeixen els manuals. I caldria, sobre tot, impulsar una colla de campaners, que pogueren interpretar, al menys per a les festes, de manera manual els tocs tradicionals.

El rellotge municipal de El Pinós

Les campanes de Sant Pere no són les úniques de El Pinós. Hi ha també un campanar del rellotge municipal, començat a construir en 1887 sent alcalde Francisco RICO LUCAS, i amb un projecte de l'arquitecte José GUARDIOLA PICÓ. El rellotge, construït per José CANSECO de Madrid, té dos campanós (timbres hemisfèrics) i una campana, tots tres de ferro, fets per José BOU, també de Madrid, en 1889. El rellotge, que és de remuntatge manual, continua en funcionament i és un dels pocs en actiu en tota la Comunitat Valenciana, substituïts progressivament

per ordinadors, molt més exactes, però també molt més efímers (el rellotge municipal continua funcionant, 155 anys després de la seua fabricació; els ordinadors solen durar de 5 a 10 anys). Aquestes campanes tenen una sonoritat diferent, per marcar el temps del rellotge, i no seran utilitzades en aquest concert.

El Gremi de Campaners Valencians

EL GREMI DE CAMPANERS VALENCIANS és una associació cultural, fundada en 1989, i dedicada a recuperar la tradició de tocar les campanes manualment. Els seus membres, més de 220, toquen actualment en les catedrals valencianes de Segorbe i València i en altres campanars, com Albaida, Alqueria de la Comtessa, Bocairent, Castelló, Caudete, Cheste, Eslida, Jérica, Massanassa, Nules, Otos, Quesa o Ontinyent.

A banda de l'activitat sonora, els agremiats es dediquen a l'estudi, la investigació, la conservació i el seguiment de les restauracions. Es tracta de conèixer, utilitzar, conservar i difondre les peculiars característiques d'un instrument musical destinat a usos comunitaris. No oblidem que les campanes, ben conservades, sonen igual al llarg dels segles i són, per tant, la més antiga música viva, la més alta i sonora vida comunitària.

No estem en contra de les mecanitzacions de campanes, però s'han de fer seguint tres condicions: conservar (o restaurar) les instal·lacions originals, reproduir els tocs tradicionals i no impedir els tocs manuals. Es tracta de considerar el conjunt (campanar, campanes, instal·lacions i tocs) com un únic instrument musical, que cal conservar i mantindre en ús, com un singular element patrimonial.

Les campanes de El Pinós en Internet <http://campaners.com/gcv/p371.htm>
El Gremi de Campaners Valencians en Internet <http://campaners.com/>

El concert

El primer de la jornada...

- **Batallades o Toc d'oració** – Per marcar les parts de la jornada

i tres repics de festa...

- **El Replic de festa de Suera** – Per a les misses de diumenge i de festes
- **El repic de missa major de Beniatjar** – Per a les misses de diumenge i de festes
- **El repic de la Catedral de València** – Per a les festes menors, acompanya algunes processons i altres actes

Dos tocs de mort...

- **El toc de mort de Suera** – El toc de mort per a les persones majors
- **El entierro de primera de Siete Aguas** – Antic de mort per a les persones més importants de la comunitat

I un toc de Quaresma...

- **La Dominica Morada de la Catedral de València** - Es toca els diumenges de Quaresma i d'Advent, per anunciar el càntic de Laudes, abans de la missa major.

Tocs de festa...

- **Alce de les campanes** – Abans de voltejar cal deixar-les boca per a dalt.
- **Vol general de campanes** – Les campanes voltegen, començant i acabant per la menor
- **El toc de l'Olla de l'Alqueria de la Comtessa** – Una combinació de les tres que vol dir “Les dones fan olla” – Signe de festa gran
- **Passà de fita** – Les campanes voltegen una darrere l'altra
- **Campanes alternades i apianades** – Les campanes toquen combinades, una darrere l'altra o les tres al ritme de la major.
- **Vol general**
- **Deixà caure** – Les campanes retornen a la posició original: en alguns llocs és toc de mort, però en molts altres valencians és la fi de la festa

i el toc final

- **Toc de tancar les muralles i d'ànimes** – Per marcar l'inici de la nit

gremi@campaners.com